

Сироти

Михась Ткач

Йде городом дівчина — у білому серед зеленого, тоненька сухорлява, засмагла від гарячого сонця. Іде, раз по раз нагинається, ніби крадеться до ставу, до верб, що лягли прохолодною тінню на воду.

І отак щодня.

Прийде до ставу, розістеле хустину, дістане окраєць хліба, пляшку молока та й загубить свій погляд на небосхилі. А звідтіля, як з-під землі, вирине на білогривому коні хлопчина, по хвилі стрибне на землю, зірве з ніг важкі кирзові чоботи, вдарить об землю поношеним картузом — і до води. Потому озветься до дівчини:

— Катю, ти що, подоїла?

— Чи не бачиш — череда потяглася ген на вигоні. А ти чого забарився?

— Гонив коней до водопою... Метелиця, чортяка, ніяк не ловиться. Спутану ганяв до самої річки. Взимку воза нездужала тягнути, а то, бач... Я ось за неї візьмусь! — посвариться хлопчина і, мов підкошений, впаде на травичю поруч сестри. З'їсть хліб з салом, потому з апетитом перехилить пляшку з молоком — наспіх, так йому ніколи.

— І куди це ти спішиш? Коні твої де дінуться чи що? Гай-га-а-й...

Задивиться на нього Катря великими оченятами, нараз ніби спіткнеться на думці, смутком сколихне її всю, аж заболить всередині. І це вже не перший день, либонь, від того часу, як Василь, женучи коней до водопою, зачепив свій погляд на хуторі біля крайньої хати. Добре таки зачепив — мов прив'язала його кароока Христина, що вийшла одного разу розвішувати білизну.

"Знаю, як гониш ти коней до водопою, знаю чого затримуєшся", — хочеться сказати Катрі, та вона мовчить.

Випнулися дугою, аж біль в очах, оті ще недавні роки, коли хвора ненька все чекала листів з фронту... "І війна поминула, а ви, тату, все десь воюєте... Мама ждали — та й не діждалися... Сама я одвела Василька до першого класу. Боже, як швидко! То по колоски, то по дрова. Невже це мій Василько, такий кирпатий, чорноокий став вже дорослим?" — думає Катря.

А Василя вже, мов вітром здуло. Дивиться Катря вслід, аж поривається за баским цоканням копит, руки простягає і: "Василю, братику, невже так відразу? Наче грім з неба. Ні до клубу не ходив, ні дівчат не знав — все було ніколи, все було ні в чому. В полотняній сорочці, немитий, нестрижений — тільки коні й коні... І ось тобі — жениться! Ох, зустріти б тебе, Христино! Знала б, як Василя зачіпати... Якби мати були ще живі, щоб вони сказали? Мати б його відженили. А мене, бач, і слухати не хоче. Онде знову помчав, певне до неї..." — холоне в грудях Катрі. Їй видно, як він поодиноці зганяє до купи коней: літає на білогривому сюди-туди.

Катря хутко, збирає рештки обіду, зав'язує у вузлик хустини і біжить попід городами до Омельчиного обійстя... "Он дядько на городі. Скажу йому..." Роздумує

якусь хвилину, відтак підходить до Омелька і розповідає, хвилюючись і трохи червоніючи, наче не про Василя, а про себе.

І вже надвечір, як під селом почне збивати куряву колгоспна череда, Катря летить на ферму. Цвіркає в дійницю молоко, аж піниться, про щось шепчуться доярки, а вона уявляє як Омелько веде з Василем розмову: "І чого це ти такий задуманий, Василю? Чи не причарувала тебе ота кароока Христина? Знаю, не крийся. Щовечора на хутір веде тебе стежка". "Причарувала, то й що?" — в Катрі гучніше затарабанило молоко в дійницю. Однак ніби чує, як Омелько своє: "Христя — дівчина, що квітка серед поля. Але ж сирота ти, вона теж без батька. А треба будуватися — одному важко. Чого тобі поспішати? І на фермі гарні дівчата є... Онде Галя — вогонь! Вона тобі всього доб'ється, що хочеш дістане. Батько хату зведе..." Василь хмуриться, смикає за повід коня — на ходу кидає Омелькові: "Галя? Та хай на ній біс жениться. Не треба мені її хати! Сам збудую! А Христю не чіпайте! Христю..." — обривається голос, напружується тиша — Катря розгублена. Дужче струменить молоко у дійницю. Вже й пальці терпнуть, а в думках: "Галя останню додоює... Горить в дівчини все під руками. І чого вона Василю не подобається? Те, що хлопці до неї залицяються, навіть одружені ходять? Вийде заміж — все відпаде. Оженився б на Галі Василь — мені б притулок знайшовся... А так — хто його знає, як буде з тою Христею".

Далі прийшло в голову, що, мабуть, отак самій і доживати свій вік. Бо все вже минулося, пролетіло. Ніби відцвіло на городі червоними маками, жовтим соняшником та й поблякло. Тільки теплим молоком та ранніми досвітками озивається давно прожитий день. "То що, і йому той шлях? Ні, хай жениться. Скажу: бери Василю, аби тобі добре було", — думалося їй.

Повертаючись ввечері з ферми, Катря шепотіла сама собі, підбирала слова до розмови, яка мала відбутися поміж нею і братом. Та розмови не вийшло. На порозі її зустрів Василь і шалено випалив:

— Ми сьогодні розписалися!

Сестра мовчки зайшла до хати і, побачивши Христину, що сиділа на ослоні, розгубилася: ходила з кутка в куток, не знала, де себе притулити. Врешті, оговтавшись, почала подавати на стіл вечерю: нарізала сала, витягла з печі борщ, що стояв від ранку, на полиці знайшла пляшку вина.

А через два тижні в низенькій хатині було святково. В дворі вигравала гармошка, швендяли з хати в хату люди, заглядали у вікна та питали один в одного:

— Чи не вішають рушників?

Але рушників так і не вдалося нікому запримітити у Василевій хаті. Та й саму Христю опісля весілля мало хто бачив. Бо через кілька днів уже подалася на хутір до матері. Василеві сказала:

— Вибач, Василю, не можу я жити тут...

І що її за гедзь укусив, навіть Катря не знала. Тому на людях відмовчувалась. Встане ото раненько, ще тільки літньої пори видніти почне, та й подасться на ферму. А ось, дасть Бог, міне день, там щось зміниться. Василь щодня біля коней сумний та

сердитий, ганяє їх день, наче зганяє злість, аж пуга стогне.

І ото пробіжить Катря з ферми, спуститься до ставу, а Василя немає. Не виринає білогривий кінь, не цокотять копита — не чути. І тільки пізно ввечері увалиться в хату: знесилений і напідпитку. Впаде, не роздягаючись, на глиняну долівку і лежатиме до ранку.

І так щоразу.

Не стрималася Катря, схопила одного разу ганчірку та по спині нею Василя:

— Лишенько, пити почав! Вже побудувався, довів до ладу хлів? Пропадеш нечиста сила! І від чого? Сам же вибрав — грім би тебе побив!

Отак посварила сестра, і Василь пішов з дому.

А рано-вранці, коли ще й череду не гнали, сусіди бачили, як він до свого двору чимчикував разом з Христиною.

Відтоді підхопитись удосвіта, полагодити у хліві двері, загородити тин від вулиці, — радісний, якийсь збуджений іде до коней. Проте з Христею однак діялось щось незрозуміле — смуток незвіданий обіймав її серце. Двоїлося в душі: тяглася до Василя, а разом з тим поривалася на хутір до матері, до того, що її оточувало з дитинства... Тому й господарювати не квапилась. Тільки ото щодня в святковій одежині, розгойдуючи валізою, ходила до магазину за хлібом та ситром.

Почали подейкувати сусіди. Василь сказав їй. Христю, як вітром здуло...

Знову чорний, як ніч, щодень чарка...

Катрі від того було нелегко, тому раз по раз насідала на брата, наче біль свій виливала, коли той з'являвся на очі:

— Оце, щоб знав, як не слухатися сестри. Вона тебе, дурня, призведе до лиха. Навчить почому хунт любові... Що, дівчат у своєму селі не було? Наробив поголосу та й ще не кінець...

Послухає сестру Василь, стрибне на коня та в боки, в боки — як вихор полетить невіглас, аж в голові туман. Біль якийсь пекучий в грудях — нема чим його загасити. Хіба що чаркою, отою отрутою, котра уже зеленою тінню стелеться в очах. Зупинить дядько Омелько, відбере коня:

— Ти ось що, Василю, — не муч себе. Не клеїться з Христею — забудь, викинь з голови. Поговори з Галиною...

Хоче думати Василь про Галю, а вона відлітає, губиться десь поза ним. А як тільки зостанеться ночувати біля коней, довкіл посутеніє, то залишить табун і кущами, навпростець, гайне на хутір. Прокрадеться до вікна, мов заворожений, припаде до шибки. "Христино, доле моя..." — всю ніч шепотітимуть примарні дерева в її саду. І вже коли почне світати, збере до купи коней, прижене їх в бригаду на наряд, а сам у гумових чоботях, з пугою за халявою, сп'янілий, недоспаний, побреде до хати. Десь на півдорозі зупиниться, гляне на свій город стомленими очима, присяде на межі та й задрімає.

Всім те видно, та ніхто не може допомогти хлопцеві. Дядько Омелько, бувало, почне:

— Василю, та схаменися ти! Невже це світ клином на ній зійшовся? Молодий, здоровий — і отакої!

Ні слова не скаже Василь. Підхопиться і піде навмання. І ніхто тоді окрім нього не чує, як стомлено лягає під ноги земля. Як за городами сумовито шумить очерет...

— Хоч би не пив! Як почне — ні кінця, ні краю. Осінь підійшла, город треба впорати, а скажи — на очі не з'являється, — бідкалася не раз на фермі Катря.

Слухала оті балачки і Галина, а в думках снувала своє... І ось, коли в полі і на городах завзято почали копати картоплю, коли бабиним літом сплинув гарячий день, перестріла вона Василя, як той брів мимо ферми. Довго стояли — Галина голосно сміялась. Бачили їх разом і наступного дня. А через кілька днів уже господарювала на Василевому обійсті.

Ця звістка, мов та блискавка, облетіла село та й стихла. У Катрі повеселішало на душі. Картоплю викопали разом, а через деякий час Галинин батько, вусатий здоров'як, розібрав на своєму обійсті недобудовану хату та почав перевозити на Василів город. Недалеко від старого подвір'я залили фундамент. Катря і Галя не сперечалися, дружньо допомагали одна одній доїти корів. Раділи кожна про себе, що Василь врешті-решт вгамувався і день у день тупцює тепер біля нової хати. Справді, зовні Василь наче переродився — пити менше став. Але Катря відчувала, що все то не так. Не раз помічала: ночами до світанку не може стулити очей.

Вже була пізня осінь, щодня йшли дощі, а Василь наполегливо майстрував хату — крокви ставив. Хотів до снігу вкрити, але так і не встиг. Того дня, старанно працюючи, не помітив, як розбрелися поміж кущів коні. Надворі сутеніло. Василь спохопився. Хутко розпутав білогриву лошицю і поскакав до хутора — там проглядалося двоє коней. Вже коли став було вертатися назад, хтось озвався:

— Це ти, Василю?

Він зупинив коня.

— Сина б провідав... А то, бач, як женився, то й дорогу забув...

Гаряче стало сидіти Василеві на коні, задубілі від дощу пальці ледь тримали повід. Зліз з коня і навпомацки, спотикаючись, ніби б'ючись грудьми об землю, пішов до Христининої хати.

Вода крапельками стікала з чобіт, падала з плаща, з голови і маленькими потічками текла по долівці.

— Ну проходиь...

Василь ступив крок вперед і відчув, як застугоніло серце. Христина сиділа біля дитини, розплітаючи чорну косу. Далі схилилась над дитиною, поправила ковдру і підвела голову.

— Василю, чого мовчиш? Цілу годину стоїш і мовчиш. Сина не впізнав?..

А він не міг зрушити з місця, не годе́н був слова мовити. "Христино, Христино..." — не сходило в нього з вуст. Ще постояв, а тоді:

— Я піду. Може, заїду завтра...

— Не треба, Василю... Одружився — живи.

Вдарило боляче оте слово "одружився", і він, розхитуючись, вийшов з хати.

"Одружився, одружився", — вистукує у скронях в такт бігу коня. А в голові: "Все це облуда! Галя сама прийшла. Прийшла, то хай і йде! Буду один..."

Увірвався до кімнати сам не свій.

— Ти ще не спиш? — спитав стримано.

— Знову п'яний?.. — дорікнула Галя.

Василь підлетів до ліжка, здер з Галини простирadlo і жбурнув на підлогу. Зойкнула на печі Катря. А Василь уже викидав за поріг подушки.

— Дурень ти, Василю, — обізвалася Галина і зникла за дверима.

А вранці, коли трохи розвиднялося, Василь запряг коней і відвіз її майно до батьків.

Катря мало про це розповідала людям, хоч всі бачили, як Василь розібрав нову хату до фундаменту і витягав деревину геть за ворота. Бачили, як днів через два привіз Христину з дитиною.

Тої ж ночі випав перший сніг, наче освіжив їхнє обійстя, окутав Василеві думки прохолодою. Тепер не треба було йому ходити на ночівлю до коней. Зате щодня мусив їздити далеко в поле за збоїнами чи половою. Ото подасться у хуртовину — і до вечора. Катря на ферму щодня — від темна до темна. Христина прокинеться — і до дитини: ходить цілісінький день біля неї. Повернеться Катря з ферми стомлена — нема де притулитися. В маленькій хатині тісно, речі порозкидані — по-своєму господарює Христя.

Ось тоді Катря кинула доїти корів та пішла працювати у бригаду. Але від того мало що змінилося. Вдома ні спокою, ні настрою.

— Що ти з ними сидиш? Побудуй окрему хату собі — та й живи. Ти ж дівчина — треба заміж, — не раз говорили їй люди.

А тут якраз почав залицятися Петро — син конюха Омелька. Щоправда, був одружений, але не жив у сім'ї, то й не відлякувала. Хлопець подобався. Нишком раділа і боялась: чи буде з того що? Якось напирала стару хату, колгосп дав їй гроші в позику, навіть скласти хату пообіцяли на правлінні, якщо вона піде знову працювати на ферму.

Хату перевезли відразу. Трохи нижче до ставу залили стоянці під фундамент. Ожилося обійстя, заговорило неспокоєм. І Катря повеселіла, — худюча, але завжди пружна, літала з одного кінця села в інший.

Треба було подоїти корів, знайти теслів, які б складали хату, приготувати їм обід, допомогти в чомусь, а тут ще й город сама мусила порати. Христя й досі нудьгувала, — не могла заглушити в собі незрозумілу самоту, тому й робота повсякчас валилася з рук. Мало хто її в селі розумів, а від того ще більше цуралася людей. Мала свою гордість, яка навіть на Василя наганяла страх. Катря, хоч яка була гостра на язик, тепер не зачіпала Христину.

"Хай живуть, як уміють. Скоріше б відокремитися... Більше нічого не хочу — тільки б свою хату добудувати... Тоді я сама собі..." — думала Катря і відчувала, як болісно щось крає серце. "Він знову почав пити. Як здурів! Коли б не городи. А то від одного господаря до іншого. ...Свій ще неораний, а людям навіть поволочив... І навіщо вони

дають горілку? Його й так ледь ноги носять. А тут, бач, п'яний заночував надворі та простудився. Тепер ходить перев'язаний, чорний, змарнілий..."

— І що тобі від того, що ти людям ореш та губиш горілкою себе? — говорила Катря йому не раз.

— Що я за горілку? Просять люди — от і орю. Не можу інакше! Ти сама бачиш, які зараз коні. Їм би місяць ще розгулювати десь в лузі. А хто їх жаліє? Як запряже, то поки в оглоблях не впаде... Краще сам — душа не так болить.

Наговорить отакого Василь сестрі, і та сама не знає, що йому порадити, як далі бути? Та й ніколи було роздумувати над тим.

Закінчувався травень. Корів тримали на таборі далеко в полі, відпасували на конюшині. Доїти їздили чотири рази на день. Було Катря не встигне вернутися, зробити щось на городі чи поїсти, а вже треба знову бігти на ферму. Дехто залишався там цілісінський день, але вона мусила навідуватися додому, бо працювали теслі. Та й Василь уже третій день підряд возив глину до її хати.

Цього разу машина запізнювалась і на ній все тремтіло — людям обід треба годувати. Коли зайшла до двору, подумала: "Машини йдуть одна за одною вулицею, пилюки страх, а Христина повідкривала вікна". Обізвалась, але ніхто не відповів. В кімнаті теж не було нікого, навіть дитини.

— Василю, — гукнула, — А Христя де? Чи не подалася на хутір?

Василь швидко розпріг коня. Полетіла дуга, хомут... Зіскочив на нього і шалено помчав до хутора.

Христина йшла спокійно, ніби й не чула глухий стукіт копит. В одній руці тримала дитину, в іншій — вузол. Уже під самими хутірськими вербами він наздогнав її і, зрівнявшись, натяг вудила:

— Стій!

Зупинилася.

— Ти чого? Вернись! — Василь не відпускав повіддя і кінь люто гарцював під ним.

— Ні, Василю, більше не можу... Не можу! Не так я думала жити. Хотілося, щоб ти завжди був поруч. А де ти? Тільки коні — тобі більше нічого не треба! Тільки людям робиш. Хата наша завжди завалена квасолею, картоплею. І нема цьому ні кінця, ні краю. А я хочу жити інакше, розумієш? Піду я, Василю.

— Зачекай! — стрибнув з коня і пішов поруч. — Тобі важко буде з дитиною одній, а мені без тебе — ще важче... Слухаєш матері, подруг, а так хотілося, аби були — тільки я і ти, Христино. Іди на ферму — працюй. І тобі буде легше.

Василь взяв дитину на руки і обережно поніс її до хати.

Додому не вернувся — лишився на хуторі. Однак коней доглядав, як і раніше.

Катря добудувала хату і під осінь увійшла. Василь заїхав на новосілля: сухий якийсь, зчорнілий, ледь впізнала.

— П'єш? І до чого вона тебе доведе? — бурчала. — А я все збираюся кинути доїти. Оце вже до весни, то мо' відроблю гроші, що позичала на хату. А тоді — хай йому грець! Піду краще буряки полоти. А ти чув? Галина в лікарні...

— Що з нею?

— Дитину має родити... Від тебе.

Василь задумався:

— А ти знаєш, Катю, немає ладу і там... От кидай коней і все. Ні! Я їм кажу так: не знаю, що ви хочете, а мені, крім коней, нічого не треба. Крім луку, моєї околиці і ставу... Кинув би конюхувати, Катю, — не можу. Ось від того і п'ю — душа болить.

Катря гнівно зиркає на нього:

— Дурню, якби був батько та відмолотив тебе добре, то відпала б охота пити. Теперки наше подвір'я зовсім пусткою стане, зчорніє, заросте бур'янами.

— Я, Катю, батьківський двір не залишу. Переїду на зиму сюди. А на весні проскочу до Білорусії, куплю там хату і обов'язково збудую свій дім.

Василь випив у сестри сто грамів і ніби веселішим став, та нараз скис, схилився на стіл і знову почав про своїх коней:

— Наближається знову зима. А коні вже зараз не напасуються...

— Та годі тобі про них!

— Жалко їх... У них завжди такі сумні очі...

Катря дивиться на брата і відчуває, як щось стискує серце. Немає того чорнобривого, смуглявого і завжди сором'язливого Василя. Перед нею сидить зігнутий, знесилений дядько. Коли і де розгублена буйна молодість? Колись росли, мріяли... І все розгубили... Думки, наче громові хмари, купчаться одна до одної... Адже й вона на роздоріжжі. В її роки давно вже пора мати сім'ю.

Поїхав Василь, а Катря ще довго сиділа сама в новій хаті. Тепер вона все частіше стала думати про Петра, який завертав іноді до її оселі. Він був у неї єдиний, котрого покохала ще в юності. І коли з'являвся, то випромінювала все тепло своєї душі, виливала всю ніжність, на що спроможне було серце.

І таки крига скресла.

Ранньої осені, як тільки почали копати картоплю, Петро поселився у Катрі. Тихо, без гучного весілля, без обмовок — так тихо, що тільки на третій день про це загомоніли люди.

Тепер Катря частіше, ніж раніш, спускалась городньою стежкою до ставу, і там замріяно дивилась вдалечінь, ніби на когось очікуючи. Хоч на те і не було багато часу. Петро по господарству допомагав дуже мало. Все біля трактора: якщо не робить, то так сидить біля нього ціліснінький день. А треба було покопати картоплю, обмазати на зиму хату. А тут колгосп перейшов на механічне доїння корів, то додалося клопоту. Тож не дивно, що навіть не помітила, як Василь повернувся з хутора і поселився у батьківській хаті. В обіди ця звістка вже гуляла на фермі: хтось бачив, як вранці відбивав вікна.

Попоравшись і не діждавшись Петра з роботи, Катря шмигнула до старої хати. Василь лежав на печі і щось про себе бурчав.

— Що, один пришльопав?

Василь підвів голову:

— Я ось зараз піду — всіх там...

— Не мели дурного. Знову посварився? Хто тебе любити буде, коли ти щодня не просвітаєш?

А Василь дивився на сестру і плів бозна що:

— А я їй що, а я їй хто? Запне біленьку хустину щодня — і до лавки. А вдома хоч би палець об палець вдарила! В городі картопля бур'янами вростає. Ні поросяти, ні корови! А тоді: ти пропиваєш. То що ж я пропиваю? Голі стіни?

— Ти краще скажи, що збираєшся робити? Сам отак і житимеш у цих стінах? Забирай тоді Галю чи що? Твоя ж дитина, — радила Катря. Та він мовчав. Що він мав казати, коли вже й сам не знав, як йому далі жити. І хоч не пройшло й місяця, як Галина знову галасувала на подвір'ї Василя, змін особливих не сталося в його житті.

Ходив та все жалівся сестрі:

— Прийшла, господарює. А я її не люблю! Пив і буду пити...

Ото вранці женуть череду, а він на вигоні крайню хату підпирає.

— Галино, а де твій Василь? — питають жінки.

— Та сьогодні не ночував.

— То йди забори. Он там під вербою... — показують.

— А хай йому грець! Надоїв, щоночі отак...

Вчує те Катря, зірветься з ферми, приведе Василя додому, почистить одежину на ньому, приготує сніданок та й сяде поруч нього:

— Василю, ну де оце ти так?

— Город у Петрихи орав. Катю, прости — це востаннє...

Давав обіцянки сестрі, Галині, сам собі, але пити не став менше.

Весняні дні спливали дуже швидко. Літо було в розпалі. Закінчувалась косовиця трав і всі чоловіки щодень були в лузі. На останній день привезли буфет. Палали вогнища, лунали пісні — гуляли допізна. Та Катря нічого про те не знала, навіть не здогадувалась. Бо за роботою влітку і в небо ніколи глянути. Вона мала ось-ось родити, тому хотілось все на городі довести до пуття. А тут Петро раптом зник... Виявилось: утік до першої жінки... Похвилювалась, то попала в лікарню.

Василя ховали без неї: їхав з косовиці, заснув п'яний і більше не прокинувся...

Поминає літо. А потім прийде осінь, як і завжди, впаде позолотою на сади, посіється дощем, туманами попливе вздовж околиці. На обійсті Василя буде якось тихо. Тільки ото зненацька заірже на околиці кінь, озветься чоловічий голос. То дядько Омелько почне збирати коней до водопою. Тоді опустілим городом пройде з дитиною на руках Катря, зупиниться біля ставу. Потім з'явиться Галина — триматиме одну дитину на руках, друга поруч дибулятиме. Прилине з хутора в білій хустині чорнява Христина з двома хлопцями. Всі сумно дивитимуться на коней, що понуро брестимуть у вечірній прохолоді до води.